

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

BORDÁS, Mária

A terrorizmus és az iszlám fundamentalizmus az „arab tavasz” után Észak-Afrikában és a Közel-Keleten / Terrorism and Islam fundamentalism after the „Arab Spring” in North Africa and Middle East

Eredeti közlés /Original publication:

Hadtudomány (E-szám), 2015, 25. évf., 24–34. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR – 000.002.764

Dátum/Date: 2018. április / April

filename: bordasmaria_2015_TerrorIszlam

Ezt az információt közlésre előkészítette

/This information prepared for publication by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document:

BORDÁS, Mária: A terrorizmus és az iszlám fundamentalizmus az „arab tavasz” után Észak-Afrikában és a Közel-Keleten / Terrorism and Islam fundamentalism after the „Arab Spring” in North Africa and Middle East, *AHU MATT*, 2018, **pp. 1–18. old.**, No. 000.002.764, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, terrorizmus; Közel-Kelet; Észak-Afrika; iszlám fundamentalizmus; Arab Tavasz

African studies in Hungary, terrorism; Middle East; North Africa; Islamic fundamentalism; Arab Spring.

Rezümé / Abstract

A tanulmány az „Arab Tavasz” után kialakult helyzetet vizsgálja a Közel-Keleten és Észak-Afrikában, abból a szempontból, hogy a terrorizmus és az iszlám fundamentalizmus milyen összefüggéseket mutat az egyes országokban, és ez hogyan vezetett a terrorizmus növekedéséhez ezekben a térségekben.

The study tries to shed light on the situation that has developed in the Middle East and North Africa after the „Arab Spring” with respect to the relationship between the terrorism and the Islamic fundamentalism in these countries, and how it has led to the increase of the terrorism in these regions.

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

A TERRORIZMUS
ÉS AZ ISZLÁM FUNDAMENTALIZMUS
AZ „ARAB TAVASZ” UTÁN
ÉSZAK-AFRIKÁBAN ÉS A KÖZEL-KELETEN

BORDÁS, Mária

Hadtudomány (E-szám), 2015, 25. évf., 24–34. old.

10.17047/HADTUD.2015.25.E.24

„Aki úgy szereti és becsüli az országot, mint önmagát, az méltó a kormányzásra.”

Lao-Ce

Rezümé

A tanulmány az „Arab Tavasz” után kialakult helyzetet vizsgálja a Közel-Keleten és Észak-Afrikában, abból a szempontból, hogy a terrorizmus és az iszlám fundamentalizmus milyen összefüggéseket mutat az egyes országokban, és ez hogyan vezetett a terrorizmus növekedéséhez ezekben a térségekben.

Kulcsszavak

terrorizmus; Közel-Kelet; Észak-Afrika; iszlám fundamentalizmus; Arab Tavasz.

Bordás, Mária

Terrorism and Islam fundamentalism after the „Arab Spring” in North Africa and Middle East

Abstract

The study tries to shed light on the situation that has developed in the Middle East and North Africa after the „Arab Spring” with respect to the relationship between the terrorism and the Islamic fundamentalism in these countries, and how it has led to the increase of the terrorism in these regions.

Key words

terrorism; Middle East; North Africa; Islamic fundamentalism; Arab Spring.

A nyugati államoknak az al-Kaida által képviselt globális terrorizmussal kell szembenézniük, mint például a 2001. szeptember 11-ei támadás, vagy az ezt követő madridi és londoni robbantások. Az ún. magányos farkasok szintén a globális terrorizmus részei, akik a nyugati államokban nőttek fel, de radikalizálódtak az itteni iszlám mecsetekben, az imámok által hirdetett extrém ideológiák hatására, vagy akár az Interneten keresztül is.

A nyugati országokban a terrorista támadások száma az utóbbi másfél évtizedben csökkenő tendenciát mutat, ami sikerként könyvelhető el. Ebben nagy szerepe van a nemzetközi szervezeteknek, a NATO, az ENSZ és az EU közötti együttműködésnek, amelynek eredménye a hatékonyabb stratégiák, a megelőzés, a hírszerzés, valamint az új technológiák alkalmazása.

A Politikai Erőszak és Terrorizmus Kockázati Index is a közkeletű térséget – a legutóbbi években Észak-Afrikával együtt – jelöli meg a legveszélyesebbnek a terrorizmus szempontjából. A terrorizmus ezekben a térségekben rendkívül komplex jelenség, összefügg például az állam hatékonysági problémáival is. A tanulmány ennek egy szegmensét, az iszlám fundamentalizmust vizsgálja.

Az iszlám terrorizmus jellemzői***Nyugaton, a Közel-Keleten és Észak-Afrikában***

Az iszlám fundamentalizmus alapján álló terrorizmus a Közel-Kelet államaiban gyökerezik. Jellemző ebben a térségben a szunnita–síita ellenségeskedés, az államilag szponzorált terrorizmus, valamint a terrorista csoportok beépülése az államszervezetbe. Speciális oka a terrorizmusnak az izraeli–palesztin konfliktus.

Az államilag szponzorált terrorizmusra példaként lehet említeni az al-Kaida szudáni támogatását 1992 és 1996 között, vagy azt is, amikor a tálibok uralma alatt Afganisztán segítséget nyújtott az al-Kaidának. Szintén jó példa a Hezbollah Irán, Szíria és Libanon által történő szponzorálása, vagy a Hamász részére a Muzulmán Testvériség vezet-

te Egyiptom, ezen kívül Szíria és Irán részéről 2013-ig, a Hamász részére nyújtott jelentős támogatás.

A Hezbollah olyan kvázi államszervezetté nőtte ki magát Dél-Libanonban, amely „állam az államban”: saját törvényhozással, közigazgatással, és igazságszolgáltatással rendelkezik. A Palesztin Hatóság területén a Hamász, a Fatah¹ gázai kiűzése után, saját közhatalmi rendszert épített ki, amelyben a katonai szárny jelenléte a domináns, bár a politikai szárny szociális tevékenységet is ellát.

Bin Laden elképzelése a globális terrorizmus, hosszabb távon az iszlám világ-kalifátus megteremtése volt, amelynek érdekében főleg a nyugati célpontok ellen hajtottak végre terrorista cselekményeket. Szervezete, az al-Kaida az afganisztáni tálibok, és a pakisztáni pastuk közé beépülve, kiképző táborokat létesített Afganisztánban, és Pakisztánban. Az Asszad ellen, Szíriában harcoló ellenzék sorai közé beszívargó új iszlám fundamentalista csoport (amely az al-Kaidából vált ki) saját fundamentalista államot is létre tudott hozni, Iszlám Állam néven, kihasználva a polgárháborús viszonyokat Szíriában, és a még törekény iraki katonai szervezet tehetetlenségét.

Az Izrael ellen elkövetett terrorista cselekmények száma kirívóan magas, amelynek oka az izraeli–palesztin konfliktus. A palesztin terrorista szervezetek célja, az anticionista ideológia alapján, Izrael megsemmisítése. Az izraeli–palesztin konfliktus a korábbi évtizedekben Izrael, és a környező országok közötti háborúhoz vezetett, napjainkban azonban már inkább Izrael, és a palesztin terrorista szervezetek közötti aszimmetrikus hadviselés különböző formáiban nyilvánul meg.

Az iszlám fundamentalizmuson alapuló terrorizmus az afrikai kontinens északi és keleti részén, „Afrika szarvában” domináns. Mauritánia, Mali, Niger, Nigéria, Csád, Etiópia, és Szudán déli része (ez utóbbi 2011-től már független államként) keresztény, de a politikai erőszak itt is nagyon magas,² azonban ennek okai a helyi etnikai, és vallási konfliktusokra vezethetők vissza.

¹ A Fatah terrorista, palesztin milicista szervezet volt létrehozása óta. Hivatalosan 1988-ban feladta a terrorista tevékenységét, és törölték a terrorista szervezetek listájáról.

² Chikni, Lamine – MacDonald, Myra: Al Qaeda’s widening North African jihad confounds foes. Algiers/London, 2013. Letöltve a honlapról 2014. november 01-én: <http://www.reuters.com/article/2013/08/09/us-security-qaeda-maghreb-idUSBRE9780O620130809>.

Az iszlám az egyetlen vallás napjainkban, amelyiknek egyik ága, a fundamentalista iszlám, az erőszak alkalmazását hirdeti. Tény, hogy vannak olyan muzulmán országok, mint Szaúd-Arábia, vagy Irán, amelyekben a fundamentalista iszlám az államvallás, a terrorista cselekmények száma ezekben az országokban mégis alacsony. Vagy Törökországban, amelyik az iszlám államok között a leginkább szekularizált, és a liberális iszlám követője, a terrorizmus mégis jelentős veszélyt jelent, a törökországi kurdok függetlenségi törekvései miatt.³

Az iszlám fundamentalizmus jellemzői

Az iszlám hagyományosan több ágazattal rendelkezik, a fő vonalait a szunnita és síita ágak képezik, amelyek örökös ideológiai harcban állnak egymással.

A síita és a szunnita ellentét közismerten a közel-keleti politika egyik meghatározója. Országokon belül (például Irakban), de az egyes országok között is (például Szaúd-Arábia és Irán), komoly konfliktusok alakultak ki attól függően, hogy azok síita, vagy szunnita többségűek.

A muzulmán lakosság 87–90%-a szunnita, 10–13%-a pedig síita.

A liberális iszlám eszméje szerint a Koránt többféle módon lehet értelmezni, így elfogadják a független gondolkodást, sőt, a megbékélést hirdetik a vallási különbségek okozta konfliktusok között. A szekularizált állam fontosságát hangsúlyozza, és elismeri az emberi jogokat is, például a nők egyenjogúságát.

A fundamentalista iszlám szerint vissza kell térni a Korán alapjaihoz, és iszlám forradalmat kell hirdetni, amelynek célja a politikai, és az államhatalom megszerzése. Ez történt Iránban az 1980-as forradalom során, jelenleg pedig Szomáliában, Észak-Nigériában, Indonéziában, Észak-Szudánban is.

³ Dowd, Caitriona – Raleigh Clionadh: The Myth of Global Islamic Terrorism and Local Conflict in Mali and the Sahel”. African Affairs, Vol,112, No 448, 2013. pp. 498–509., letöltve a honlapról 2014 november 01-én: <http://afraf.oxfordjournals.org/content/112/448.toc>

Az iszlám fundamentalista mozgalmat az egyiptomi Muzulmán Testvériség indította el az 1940-es években, amikortól fegyveres támadásokat indítottak, és több merényletet végrehajtottak. Az 1987-ben, az első intifáda idején, az izraeli megszállás alatt lévő Gázában megalakult Hamasz szintén szoros ideológiai kapcsolatban állt, és áll ma is a Muzulmán Testvériség által képviselt irányzattal. Az iszlám fundamentalizmus olyan országokban tud gyökeret verni, ahol a lakosság (például Afganisztánban a tálibok, Pakisztánban a pastuk, vagy a síita perzsák Iránban) fogékonyak erre a vallási irányzatra.

Az iszlám fundamentalizmus alapvető irányzatai a vahhabizmus és a szalafizmus. Felfogásuk között nincs túl nagy különbség. Közös vonásuk, hogy a Koránt szigorúan, betű szerint értelmezik, és az iszlám hagyományai szerint a puritanizmust képviselik törvényeikben és szokásaikban. Mindkét irányzat Szaúd-Arábiában gyökerezik, és a 18. századtól kezdve terjedt el szélesebb körben, az Arab félszigeten.

A dzsihádiszmus⁴ az iszlámban több formában jelenik meg. A legáltalánosabb értelemben erőfeszítést, törekvést, küzdelmet jelent, és nem feltétlenül „szent háborút”, ahogyan azt az iszlám fundamentalisták értelmezik. Sokkal inkább az igaz muzulmán hívő azon erőfeszítéseinek összességét értették alatta, amit a vallási kötelezettségek teljesítése érdekében tennie kell.

A dzsihád az iszlám fundamentalisták számára az agressziót jelenti. A szunnita, és a síita irányzat egyaránt rendelkezik ezzel az erőszakon alapuló ideológiájával.

A sharia jog, amely szintén az iszlám fundamentalizmuson alapul, egy erkölcsi kódexet, és jogi szabályrendszert jelent. A legtöbb muzulmán országban már évszázadokkal ezelőtt is a sharia jogot alkalmazták. Szabályozása kiterjed a köz- és a magánéletre a politika, a gazdaság, az üzlet, a szexualitás, a társadalmi érintkezés területén (például a nők ruhaviselete, az étkezés, az imádság, az etikett vagy a bűnt).

A sharia családi joga szabályozza a házasságot, például hogy ki, és milyen feltételek alapján köthet házasságot, és válhat el, illetve egy férjnek hány felesége lehet. A házasságkötés leggyakoribb formája a közvetített házasság. A nőktől elvárják, hogy apjuknak és később férjüknek feltételen engedelmességet tanúsítsanak.

⁴ Gilles Kepel: *Jihad: The Trail of Political Islam*, First edition, 2002, London, IB Tauris Ltd ISBN 1 845112571, pp. 11–14.

Büntetőjogi rendelkezései súlyosan, lefejezéssel, kar- vagy láblevágással, büntetik a lopást, illetve, halálra kövezéssel, és korbácsolással a házasságtörést, vagy a házasságon kívüli szexuális kapcsolatot, de a homoszexualitást is. Nem ritka büntetés a bebörtönzés sem, amellyel a kisebb súlyú jogsértéseket büntetik, például ha egy nő a család férfitagjain kívül más férfival is érintkezik, vagy nem a megfelelő, arcát és testét eltakaró ruházatot visel nyilvános helyen. Súlyos bűncselekménynek számít, és halállal büntetendő, ha egy muzulmán vallású személy más vallásra tér át. Tilos az alkoholfogyasztás, a zenehallgatás, és általában a nyugati kultúra szokásainak minden megnyilvánulása.

A sharia-törvénykezés és jog elsődleges forrása a Korán, és az ún. fiqh szöveggyűjtemények, valamint a szokásokat taglaló szunnák.

A terrorizmus és az iszlám fundamentalizmus összefüggései

A következő kérdés, amelyet a tanulmány vizsgál, hogy azokban a régiókban, ahol az iszlám fundamentalizmusnak vannak hagyományai, ez a körülmény hogyan befolyásolja a terrorista tendenciákat? Egyiptomban az iszlám fundamentalista szervezetek már a múlt század első felében megjelentek. Az egyiptomi kormányok igyekeztek ezeket elnyomni, sokszor brutális rendőri fellépéssel, bebörtönzésekkel, kínzásokkal és kivégzésekkel. Az egyiptomi szegényebb és iskolázatlanabb rétegekben a többség mind a mai napig támogatja az iszlám fundamentalizmust. Ezt nemcsak a felmérések bizonyítják, hanem az a tény is, hogy az egyiptomi iszlám terrorista szervezetek által támogatott Morsi-kormányt 2011-ben – az „Arab Tavasz” mozgalmainak hatására – a lakosság megválasztotta. A sharia jogot a lakosság 75%-a támogatja, bár a tradicionális formáját csak 20%.

A Muszlim Testvériség (Muslim Brotherhood), amely egyiptomi eredetű, számos bombatámadást követett el, megalakulásától, az 1940-es évektől kezdve. Célja a kormányok megbuktatása és egy, a Khomeini Iránjához hasonló iszlám állam létrehozása. Merényleteket követtek el magas rangú kormányzati tisztségviselők, sőt az állam elnökei ellen is, de csak a Szadat elnök elleni volt sikeres, 1995-ben. Később az amerikai és egyiptomi létesítmények, érdekeltségek, külképviseletek elleni autóbombás, pokolgépes merényletekre specializálódtak, bár

követtek el civilek, és turisták elleni terrorista cselekményeket is.⁵ A 2011-es megmozdulások után, a Muszlim Testvériség politikai pártot alakított, Iszlám Párt néven, amely a Morsi-kormányt is támogatta.⁶

A Morsi-kormány Adel Khaya-t, a luxori mészárlást elkövető Al-gama'a al-Islamiyya (az egyik egyiptomi szunnita terrorista szervezet) tagját, aki mára a mozgalom egyik vezetője lett, Luxor kormányzójává nevezte ki. Ez olyan felháborodást váltott ki az országban, és a helyi kopt keresztények körében, ami nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az egyiptomi hadsereg katonai puccs útján eltávolította a Morsi-kormányt 2012-ben.

A Muzulmán Testvériség ma is létezik, de már kevésbé aktív. Jelenleg az új terrorista csoportok, főleg az 1976-ban alakult Al-gama'a al-Islamiyya (Islamic Group) és az Ayman al-Zawahiri által 1980-ban alapított Egyiptomi Iszlám Dzsihád, (Egyptian Islamic Jihad) követnek el terrorista cselekményeket.

Az Egyiptomi Iszlám Dzsihád szervezet kezdetben a sejtek laza kapcsolatán alapult. 1980 őszén létrehozták a Majlis al-Shura Egyeztető Tanácsot, mint központi döntéshozatali testületet. Három albizottságot is alapítottak Lajna al-'Ida (előkészítő), Lajna al-Da'wa (propaganda), és Lajna al-Iqtissad (gazdasági) néven.⁷ Erre azért volt szükség, mert a szervezet az államhatalom megszerzésére készült, és ehhez szervezett apparátusra volt szüksége.

A Szadat, egyiptomi elnök elleni sikeres merénylet után a következő elnök, Mubarak hajtóvadászatot indított a szervezet ellen, tagjainak nagy részét letartóztatták vagy likvidálták, és csak az 1980-as évek végére tudott újraszerveződni.

A terrorista támadások eredménye 1992-ben 1300 halott volt, 1995-ben pedig az akkori egyiptomi elnök, Mubarak ellen elkövetett sikertelen merénylet kísérlet. Az ezt követően erősödő rendőri beavatkozások hatására a szervezet egyik szárnya hajlandó volt átmeneti tűzszünetet kötni az egyiptomi kormánnyal, egy másik, nagyobb frakció

⁵ David Sagiv: „Fundamentalism and Intellectuals in Egypt, 1973–1993.” 1995 London, Routledge, ISBN 0-7146-4581-8, 45. old.

⁶ Besenyő János – Miletics Péter: Országismertető: Egyiptom. Második bővített kiadás, ISBN 97896389948-1-3 HM Zrínyi Nonprofit Kft, 2014, 186–187. old. 28.

⁷ 7. Federation of American Scientists (FAS) Intelligence Resource Program: „Egyptian Islamic Jihad”, letöltve a domainről 2014 május 30-án: <http://www.fas.org/irp/world/para/jihad.htm>.

azonban a harcok további folytatása mellett döntött, sőt a Rifa'i Ahmad vezette radikálisok még a Bin Laden nyugatellenes harcra hívó fatváját is aláírták. Ez a radikális szárny számos terrorista cselekményt követett el helyi civilek és külföldi turisták ellen (az 1997-es luxori támadásban például 62 ember vesztette életét).

Az Egyiptomi Iszlám Dzsihad újjászerveződését nagymértékben segítette Ayman al-Zawahiri egyre nagyobb befolyása. A szervezet al-Kaida-val való összefonódása 2001-re vált teljessé, amikor Bin Laddennel közösen megalakították a Kaida al Dzsihad nevű szervezetet.

Bin Laden halálát követően al-Zawahiri lett az al-Kaida vezetője is, de az Egyiptomi Iszlám Dzsihad és az al-Kaida között csak ideológiai, pénzügyi kapcsolat jött létre. Mindkettő hasonló felépítésű, egy lazán egymáshoz kapcsolódó sejtek szervezete.

Az iszlám fundamentalizmusnak Tunéziában nincsenek jelentős hagyományai, mert Ben Ali kormánya már 1987-ben bevezette a szekularizált államot, hogy az iszlám fundamentalizmus terjedését megakadályozza. 2012-ben a Marzouki-kormány ismét deklarálta a szekularizált állam elvét, betiltotta a sharia jogot, és alkotmányos szinten szabályozta az emberi jogokat. Az itt megalakult Ansar al-Sharia terrorista csoportnak nincs igazi befolyása az országban. Az országban 2001. szeptember 11-ét követően, „csak” 4 terrorista cselekmény volt, ami a legalacsonyabb az észak-afrikai térségben.

Líbiában a Kadhafi-rezsim, bár több terrorista-támadást is szponzorált, az országon belül igyekezett háttérbe szorítani a fundamentalista iszlám követőit, mert abban saját hatalmának veszélyeztetését látta. A líbiai polgárháború alatt két terrorista szervezet kezdte el működését az országban, mindkettő az al-Kaidához kapcsolódik.

Az Ansar al-Sharia líbiai csoportja 2011-ben alakult meg, és a Bengáziban, 2012-ben az amerikai konzulátus ellen elkövetett terrorista támadás kapcsán vált ismertté. Jelenleg az ország északi részén működik, megpróbál beépülni a líbiai államszervezetbe és karitatív tevékenységekkel igyekszik javítani népszerűtlenségén, illetve, megegyezésre törekszik a helyi milíciákkal. Az új, de gyenge líbiai kormánynak több fundamentalista iszlám-hívő tagja van, akik már kezdeményezték a sharia jog bevezetését is.

Az Al Qaeda in the Islamic Maghreb (AQIM), amelyik 2007-ben alakult, és bár alapvetően Algériához kapcsolódik, csoportjai Líbia dé-

li területein is megtalálhatók.⁸ Ennek ellenére a terrorista támadások száma az országban 2011. szeptember 11-e óta viszonylag alacsony, összesen 7.

Marokkóban nincs tradíciója az iszlám fundamentalizmusnak, és ehhez köthető terrorista csoport sem található az országban. Viszonylag kevés, összesen 9 terrorista cselekmény történt az országban 2001. szeptember 11-e óta.

Jelenleg a Marokkó által annektált Nyugat-Szahara lakosságának egy része Algériában, menekült táborokban él, a Polisario Front irányítása alatt. A Sahrawi nép (Nyugat Szahara egyik etnikai csoportja) a szekularizált állam és a vallási tolerancia hagyományait követi, így nincs kapcsolata terrorista szervezetekkel. Több politikai elemző azt feltételezi, hogy a Movement for Unity and Jihad in West Africa (MUJAHO) terrorista szervezet, amely a Sahrawi menekülttáborok környékén talált biztonságos menedékhelyet, sikeresen toboroz tagokat a Sahrawi fiatalok közül, bár erre nincs kézzel fogható bizonyíték.

Algériában, az 1970-es években a Bendjadid kormány megkísérelt létrehozni egy arab stílusú társadalmat, és közéletet. Ennek érdekében muzulmán tanárokat hozatott az országba, akik az iskolákban a radikális iszlám tanokat terjesztették. Ez a tendencia tovább erősödött az által, hogy az algériai dzsihádisták visszatértek Afganisztánból, miután ott a tálib rendszer meggyengült.

Nem véletlen ezért, hogy az első szabad választásokat Algériában az Islamic Salvation Front (FIS) nyerte meg 1991-ben, amely Iszlám fundamentalista politikát akart folytatni az országban, ezért a National Liberation Front (FLN), amely az ország függetlensége óta dominált a kormányban, a választásokat törölte. A fundamentalista iszlám viszonylag széles körű elterjedtségét mutatja a lakosság körében az is,

⁸ Terrorism Research and Analysis Consortium: al Qaeda in the Lands of the Islamic Maghreb (AQIM) letöltve a honlapról 2014. november 01-én: <http://www.trackingterrorism.org/group/al-qaeda-lands-islamic-maghreb-aqim-salafist-group-preaching-and-fighting-see-separate-entry>.

hogy ezt követően véres polgárháború tört ki a FIS és az FLN követői között, amely 8 évig tartott.

A Salafist Group for Call/Preaching and Combat (GSPC), amely az 1990-es évek végén jött létre, az algériai hadsereg ellen fegyveres harcot kezdett annak érdekében, hogy egy fundamentalista iszlám államot alapítson Algériában. Ez a kísérlet nem volt sikeres, de az iszlám fundamentalizmus az országban még jelenleg is jelentős befolyással bír. Ezt a 2001. szeptember 11-e óta, az országban elkövetett terrorista cselekmények kiugróan magas száma is egyértelműen jelzi.

A GSPC később átalakult, AQIM elnevezéssel, amely, az al-Kaidához tartozó, attól ideológiai és pénzügyi támogatást kapó dzsihádisták terrorista szervezete. Az AQIM nyíltan vállalja az al-Kaidához fűződő kapcsolatát. Eredetileg 30 000 tagja volt, melyet az algériai kormány terrorizmus-ellenes küzdelmének köszönhetően, sikerült 1000-re csökkenteni. Tagjainak többsége Észak- és Dél-Algériában található, kisebb részük Észak-Maliban, Dél-Líbiában és Dél-Mauritániában. Terrorista cselekményeket követ el nyugati célpontok ellen ezekben az Algériával szomszédos országokban, és jelentős bevételre tesz szert a túszerzésért kapott váltságdíjból, valamint az illegális cigaretta, és a drogkereskedelemből is. Szoros kapcsolatban áll a latin-amerikai drog és fegyverkartellekkel is, valamint együttműködik több terrorista szervezettel is, mint a jemeni Al Qaeda in Arab Penninsula (AQAP), a nigériai Boko Haram, vagy a somáliai al-Shabaab. Domináns szerepet játszott a 2012-es, Maliban történt felkelésben is, amelyben a MUJAHID is segítette.

Az AQIM Észak Afrika legerősebb, és legnagyobb terrorista szervezetévé nőtte ki magát. Bázisát később Észak-Maliba tette, ahol az iszlám fundamentalizmusnak nincsenek hagyományai, de amelyik egy olyan sivatagos terület, amelyet Mali gyenge kormánya nem tud az ellenőrzése alatt tartani, és fél-nomád törzsek, a tuaregek élnek itt.

A tuareg törzsek, a National Movement for the Liberation of Azawad (NMLA) vezetésével, Maliban, 2012-ben fellázadtak a kormány ellen, elfoglalták az ország északi részét, és Azawad függetlenségét követelték. Bevették Gao városát is, közel jártak ahhoz, hogy a fővárost is elfoglalják. A tuareg törzsek konfliktusa Mali kormányával nem új, korábban is több felkelés kísérte. A tuaregekhez Kadhafi bukása után a korábban az ő hadseregében harcoló 4000 jól felfegyverzett tuareg harcos csatlakozott 2012-ben, ezáltal megerősödve, felkelést indított Mali kormányával szemben. Ebben a felkelésben a tuareg

törzseket támogatta az AQIM, és szövetségese, a MUJAHID, valamint a 2012-ben, Maliban újként alakult Ansar al-Dine terrorista csoport is. Ez a három terrorista csoport később háttérbe szorította a tuaregeket, és bevezették a sharia jogot az elfoglalt területeken. A francia beavatkozás a tuaregeket vissza tudta szorítani, de a terrorista csoportok elszórtan még mindig jelen vannak Mali északi területein.⁹

Az észak-afrikai terrorista szervezetek bonyolult szervezetrendszerrel alkotnak, belül jelentős érdekellentétekkel. Általában egy hadúr vagy ideológiai vezető köré szerveződnek. Magukat emírségeknek nevezik. Töredezetek, reguláris alakulataik nincsenek, inkább gerillaharcot folytatnak. Alkalomszerűen szövetséget kötnek annak érdekében, hogy ütőképesebben tudják felvenni a harcot az őket támadó állami reguláris hadseregekkel szemben, de utána ismét egymás ellen fordulnak.

Jó példa erre az AQIM, és a félszemű Mokhtar Belmokhtar (közismert nevén a „Marlboro Man”) vezetése alatt álló szervezet története is. Belmokhtar terrorista tevékenységét 1991-ben, Afganisztánba kezdte, ahol két évig harcolt. Hazatérve Algériába, az Armed Islamic Group (GIA) fegyveres milícia szervezetébe állt be, amelynek a fő célja az iszlám állam létrehozása volt. Ebből vált ki saját szervezete, amely csatlakozott az AQIM-hoz Algéria déli részén. Belmokhtar nem tartott igazán jó kapcsolatot az AQIM központjával, és később nyíltan megszegte AQIM emírének utasításait, ezért a renitens vezért menesztették.¹⁰ Ezután a Maliban található Gao városába vonult vissza, és ott új szövetségeseivel, a MUJAO-val együtt harcolt, ahol megölték.

A MUJAO Algéria dél-nyugati részén rendezkedett be, 2011-ben kivált az AQIM szervezetéből, és befolyása alól, ezt követően pedig emberrablásokat, és bombatámadásokat hajtott végre Dél-Algériában és Dél-Maliban. 2011-ben és 2012-ben elrabolt három szociális mun-

⁹ Harmon, Stephen: From GSPC to AQIM: The evolution of an Algerian islamist terrorist group into an Al-Qaida Affiliate and its implications for the Sahara-Sahel region, p. 12–22. Concerned Africa Scholars, Bulletin N 85 – Spring 2010. Letöltve a honlapról 2014. november 01-én <http://concerned-africascholars.org/docs/bulletin85harmon.pdf>.

¹⁰ Cristopher S. Chivvis and Andrew Liepman: „North Africa’s Menace – AQIM’s Evolution and the U.S. Policy Response” RAND Corporation, 2013, 10–11. old., letöltve a honlapról 2014. november 01-én http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR400/RR415/RAND_RR415.pdf.

kást a dél-algériai Tindouf-i menekülttáborból, hét diplomatát Maliból, és két terrorista cselekményt hajtott végre Algériában is. A MUJAO – a nigériai Boko Haramhoz hasonlóan – fekete szervezet, és bár iszlámista, erős az etnikai feszültség közte, és az AQIM között.

Algériában rendkívül sok, összesen 1234 terrorista cselekményt hajtottak végre 2001. szeptember 11-e óta.

Mauritániában, Nigerben, Csádban és Etiópiában nincsenek hagyományai az iszlám fundamentalizmusnak. A terrorista támadások legfőbb oka, hogy a gyenge kormányok nem képesek ellenőrizni azokat a területeket, amelyek a terrorizmussal fertőzött országokkal szomszédosak.

Nigéria hosszú időkre visszanyúló tradícióval rendelkezik az iszlám fundamentalizmus tekintetében. Az ország északi részén, ahol a muzulmán lakosság él, egy önálló muszlim szultánság létezett a középkorban, és a sharía évszázadokon keresztül, kizárólagosan alkalmazott jog volt. Az elmúlt évtizedekben az iszlám fundamentalizmus egyre nagyobb befolyást gyakorol, mivel a terrorista csoportok mecseteket építettek, iskolákat hoztak létre a szegény gyerekek számára, ahol az iszlám fundamentalista eszméket hirdették, és tanították. Kutatások igazolták, hogy a szegénység, és a fiatalok munkanélkülisége milyen mértékben játszott szerepet az iszlám fundamentalizmus terjedésében, amely sikerrel tudott érvelni az állami korrupcióval, a szervezett bűnözéssel, és a szociális egyenlőtlenséggel szemben, az iszlám fundamentalizmust alternatívaként felkínálva.

A Boko Haram dzsihádistá terrorszervezet, 2002-ben alakult meg Nigéria északi részén. Célja egy iszlám kalifátus létrehozása. Közel 10 000 ember halálát okozó terrorcselekményeket követett el (főleg keresztények, kormánytisztviselők, templomok, iskolák ellen), külföldi turistákat ejtett túszul, és merényleteket hajtott végre azok ellen a muzulmánok ellen is, akik kritizálták a tevékenységét. A Boko Haram kapcsolatban áll az AQIM-mal, és intenzív üzleti kapcsolatot tart fenn a nemzetközi szervezett bűnözéssel, amelynek bevételeiből egyre erősebb katonai erőt képes kialakítani. A Boko Haram erőteljes harcot vív a nigériai állami rendőrséggel, és a fegyveres erőkkal, amely utóbbiak légitámadásokat intéztek ellene, és blokádot vezettek be. Nigéria mindeddig sikertelenül vívja háborúját a Boko Harammal, annak ellenére, hogy ehhez külföldi országok, és nemzetközi szervezetek segítségét is kérték.

Afrika „szarvában” Szudán és Szomália ugyanahhoz a régióhoz, a Közel-Kelethez kapcsolódik, politikai, gazdasági, etnikai, vallási és a kulturális hagyományok tekintetében. Szudánban régi tradíciója van az iszlám fundamentalizmusnak. Nem véletlenül Bin Laden éppen Szudánban telepedett le néhány évre, miután kiutasították hazájából, Szaúd-Arábiából, és innen szervezte terrorista csoportját Ayman al-Zavahirivel együtt. Szudán elnöke, Omar Basir ezredes, aki 1983-ban szerezte meg a hatalmat katonai puccsal, megalapította a National Islamic Front nevű politikai pártot, amely az egyedüli a parlamentben. Ekkor a sharía törvénykezést is bevezette az egész országban, függetlenül attól, hogy az adott területen milyen vallásúak éltek.

Szudán jó kapcsolatot épített ki Iránnal, és az akkori, Szaddam Husszein uralta Irakkal is. Azoknak az államoknak a listáján szerepelt, amelyek a globális terrorizmus állami szponzorálói voltak (az Egyesült Államok 1998-ban még bombázta is emiatt). Szudán javítani akart nemzetközi elszigeteltségén, ezért néhány terrorista csoportot elűzött az országból, és Bin Ladent is elküldte. 2010-ben Basirt újra elnökké választották annak ellenére, hogy a darfúri etnikai tisztogatásért a Nemzetközi Büntető Bíróság nemzetközi elfogató parancsot adott ki ellene. Dél-Szudán kiválása után Észak-Szudán továbbra is iszlám fundamentalista ország maradt.

Szomáliában az Islamic Courts Union (ICU), egy iszlám fundamentalista csoport elfoglalta az ország déli részét az 1990-es évek elejétől.

Az ICU kizárólag bírókból álló testületként, különböző, további bíróságokból állt, amelyek törvényhozási, közigazgatási és igazságszolgáltatási funkciót töltek be, a sharía jog alapján. Ezek a bíróságok olyan közszolgáltatásokat is nyújtottak, mint egészségügy, oktatás, illetve rendfenntartó szervekkel, rendőrséggel is rendelkeztek. Az ICU-t nemcsak a helyi hadurak, hanem a helyi lakosság is támogatta. Az ICU gerilla háborút vívott a Transitional Federal Government-tel (TFG). A szomáliai kormánynak végül az etióp csapatok segítségével sikerült kiszorítania az akkor már a fővárost, és az ország jelentős területét is elfoglaló ICU-t, és tagjai egy részét is elfogta.¹¹ Sokan azonban Eritreába menekültek, amely korábban is támogatta az ICU-t.

¹¹ Bill Roggio: „The Rise and Fall of Somalia’s Islamic Courts”, The Long War Journal (online), 2007/01 letöltve a honlapról 2014. november 01-én http://www.longwarjournal.org/archives/2007/01/the_rise_fall_of_som.php

2006-ban az ICU több csoportra, az Al-Shabaab-ra, és az Islamic Party-ra szakadt, amelyek háborút kezdtek a helyi hadurak azon csoportjai ellen, akik szekularizált államot akartak bevezetni. Mogadishu ismét eluralta a káosz. A TFG az Egyesült Államok segítségével ellentámadásba ment át, és lassan visszaszorította az al-Shabaab-t. Az 2010-ben létrehozott új kormány képtelen a folyamatos kormányzásra. Ezt a hatalmi vákuumot az al-Shaabaab sikeresen kihasználja.

Az al-Shabaab 2009-ben deklarálta kapcsolatát az al-Kaidával. Speciális vonása a többi észak-afrikai terrorszervezettel szemben, hogy a globális dzsihádot hirdette meg, és több terrorcselekményt követett el Kenyában is, főleg nyugati célpontok ellen. Bevételeit a kálózokadás biztosítja.

Szomáliában a politikai helyzet nem sokat változott az 1990-es évek eleje óta, legfeljebb annyiban, hogy a politikai konfliktus szereplői dominánsan már nem a helyi hadurak, hanem a központi kormányzat (külföldi segítséggel) egyfelől, a különböző, iszlám fundamentalista terrorista csoportok pedig másfelől.

Összefoglalás

A fenti elemzések alapján levonható legáltalánosabb következtetés, hogy az iszlám fundamentalizmus közvetlenül vezethet a terrorizmus eskalálódásához, függetlenül attól, hogy az állam stabil, gyenge vagy bukott. Az iszlám radikalizmus ideológia táptalaja a terrorista szervezetek létrejöttének, valamint a terrorizmus terjedésének. Ez markánsan érvényesül azokon a területeken, ahol az iszlám radikalizmust, és az ehhez, többé-kevésbé kapcsolódó ideológiai formákat (például a szalafizmust) a lakosság egy része támogatja, de legalábbis is elfogadja. Az Iszlám Állam például 2014-ben azért erősödhetett meg Irak és Szíria egyes területein, mert a helyi szunnita lakosság részéről jelentős támogatásban részesült.

Különbség, hogy a stabil és erős államok, mint Egyiptom, vagy Algéria, sikeresen akadályozták meg, hogy az iszlám fundamentalista ideológia alapján álló politikai pártok, és terrorista csoportok beépüljenek az államszervezet rendszerébe, illetve, hogy az ország egyes területei fölött kizárólagos ellenőrzést gyakoroljanak. Az pedig végképp nem történhetett meg ezekben az államokban, hogy egy iszlám állam alakulhasson meg. A stabil és erős államok képesek voltak csökkenteni-

ni a terrorista cselekmények számát, és a terrorista szervezeteket is eredményesen szorították háttérbe.

A bukott és gyenge államokban (mint Szomália, Szíria, Irak, vagy Nigéria), ahol a nyugati értelemben elvárt alapvető állami funkciók nem, vagy nagyon gyengén működnek, illetve a kormány kirívóan korrupt, az iszlám fundamentalista szervezetek jelentős területeket tartanak ellenőrzésük alatt. Az Irak és Szíria egy részén kikiáltott Iszlám Államban (kalifátus) – elsősorban az Iszlám Államtól kapott ideológiai, anyagi támogatás hatására vagy annak reményében – egyre több terrorista szervezet fogad hűséget Abu Bakr al-Bagdadi kalifának.

Líbiában az államszervezet teljesen összeomlott és jelenleg sincs működőképes kormányzás. Annak ellenére, hogy gyakorlatilag az ország két részre szakadt, és Dernában létrejött egy, az Iszlám Államhoz köthető terrorista csoport, a terrorista csoportok mégsem tudták az államhatalmat megszerezni. Ennek egyik oka, hogy Líbiában nincs hagyománya az iszlám fundamentalizmusnak, annak eszméi nem tudtak igazán gyökeret verni a lakosság körében, így egy iszlám állam létrehozásának sincs igazi támogatottsága. Mindez nem kis részben annak köszönhető, hogy Kadhafi minden lehetséges eszközzel próbálta megakadályozni az iszlám fundamentalizmus terjedését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BESENYŐ János – MILETICS Péter

2014 *Országismertető: Egyiptom* (második, bővített kiadás), Budapest, HM Zrínyi Nonprofit Kft., 186–187. old.

CHIKNI, Lamine – MACDONALD, Myra

2013 Al Qaeda's widening North African jihad confounds foes. Algiers/London, 2013. Letöltve a <http://www.reuters.com/article/2013/08/09/us-security-qaeda-maghreb-idUSBRE9780O620130809> honlapról 2014. november 1.

CHIVVIS, Cristopher S. – LIEPMAN, Andrew

2013 North Africa's Menace - AQIM's Evolution and the U.S. Policy Response. RAND Corporation, 2013. 10–11. old., letöltve a <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs>

- /research_reports/RR400/RR415/RAND_RR415.pdf honlapról 2014 november 1.
- DOWD, Caitriona – RALEIGH, Clionadh
 2013 The Myth of Global Islamic Terrorism and Local Conflict in Mali and the Sahel, *African Affairs*, Vol. 112. No 448, 498–509 old. letöltve a <http://afraf.oxfordjournals.org/content/112/448.toc> honlapról 2014. november 1.
- FEDERATION OF AMERICAN SCIENTISTS
 2014 Federation of American Scientists (FAS) Intelligence Resource Program : Egyptian Islamic Jihad, letöltve a <http://www.fas.org/irp/world/para/jihad.htm> domainról 2014. május 30.
- HARMON, Stephen
 n. d. From GSPC to AQIM: The evolution of an Algerian islamist terrorist group into an Al-Qaida Affiliate and its implications for the Sahara-Sahel region, p. 12-22. Concerned Africa Scholars, Bulletin N 85 – Spring 2010. Letöltve a <http://concernedafricascholars.org/docs/bulletin85harmon.pdf> honlapról 2014. november 1.
- KEPEL, Gilles
 2002 *Jihad: The Trail of Political Islam*, First edition, London, IB Tauris Ltd, 11–14. old.
- SAGIV, David
 1995 *Fundamentalism and Intellectuals in Egypt, 1973–1993*, London, Routledge, 45. old.
- ROGGIO, Bill
 2007 The Rise and Fall of Somalia's Islamic Courts, *The Long War Journal* (online), 2007/01 letöltve a honlapról 2014. november 1. http://www.longwarjournal.org/archives/2007/01/the_rise_fall_of_som.php.
- TERRORISM
 2014 Terrorism Research and Analysis Consortium: al Qaeda in the Lands of the Islamic Maghreb (AQIM) letöltve a <http://www.trackingterrorism.org/group/al-qaeda-lands-islamic-maghreb-aqim-salafist-group-preaching-and-fighting-see-separate-entry> honlapról 2014. november 1.